

16-й ФІЛОЛОГІЧНИЙ СЕМІНАР «ПАРАДИГМА СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ» (Київ, грудень 2012 р.)

Активним шуканням нових форм наукового життя стурбовані нині всі українські осередки філології. Ґрунтовно переглядається все, що створене письменниками-класиками та за радянського тоталітарного режиму; водночас накреслюються якісно нові наукові перспективи. Але всяке нове може утвердитися лише тоді, коли спиратиметься на «старі» традиції.

У Київському університеті імені Тараса Шевченка, коли йдеться про філологію, такі традиції є. З часу заснування університету, тобто з 1834 р., їх утверджував перший ректор університету М. Максимович – біолог за освітою, але й видатний фольклорист, мовознавець і літературознавець; пізніше ад'юнкт-професором університету був видатний історик і філолог М. Костомаров, що започаткував традицію вивчення слов'янської міфології, фольклору і сучасного йому літературного процесу, а в часи Кирило-Мефодіївського братства тісні зв'язки з університетськими філологами й істориками мав поет і художник, співробітник археографічної комісії університету Тарас Шевченко з його розумінням літератури як духовної історії нації і молодший його побратим, слухач університету Панько Куліш, що започаткував традицію історіософського прочитання минушини України та погляду на літературну критику як естетичну професійну діяльність. Вагому сторінку в розвиток української філології в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття вписали університетські випускники й викладачі П. Житецький, М. Драгоманов, М. Дашкевич, М. Грушевський, С. Єфремов, В. Доманицький та ін. Але найбільшої слави на початку ХХ ст. зажив університетський філологічний семінар, яким протягом 1904–1914 рр. керував професор, а в майбутньому – академік Петербурзької та Всеукраїнської академії наук Володимир Миколайович Перетц. У цьому семінарі наукову підготовку здобували такі фундатори новітнього українського літературознавства, як Л. Білецький, М. Гудзій, О. Дорошкевич, М. Драй-Хмара, М. Зеров, С. Маслов, О. Назаревський, І. Огієнко, П. Филипович, Д. Чижевський та ін. Протягом перших двадцяти років більшовицького режиму майже всіх вихованців семінару було репресовано, їхні наукові праці вилучено з масових бібліотек, і лише окремим «семинаристам» (Л. Білецький, І. Огієнко, Д. Чижевський) удалося емігрувати за кордон і там продовжити наукову, не заангажовану ідеологічними чинниками літературознавчу діяльність. На материковій Україні і зокрема в Київському університеті її замінено було в 30–80-х роках ХХ ст. соцреалістичною псевдонаукою, від якої вдавалося часом відходити лише окремим університетським викладачам – М. Русанівському (завідував кафедрою української літератури на рубежі 30–40-х років ХХ ст., репресований на початку війни з фашизмом), О. Білецькому (завідував кафедрою історії російської літератури в 50-х роках ХХ ст.), О. Назаревському (працював доцентом кафедри історії російської літератури в 40–70-х роках ХХ ст.) та ін.

Після здобуття Україною незалежності, тобто в 90-х роках ХХ ст., з'явилася можливість відродити в університеті традиції власне наукової філології. Консультативні бесіди з дослідниками літератури в Україні, а також з ученими зарубіжних осередків україністики (Г. Грабовичем із США, С. Козаком із Польщі, О. Баканідзе з Грузії, М. Павлишиним із Австралії та ін.) навели М. Наєнка на думку про відродження роботи філологічного семінару в Київському університеті в його традиційному розумінні, але зі щорічним та міжнародним статусом. Мета семінару визначилася в такій темі: «Теоретичні

й методологічні проблеми літературознавства». До участі в його роботі запрошувалися відомі вчені з інших українських університетів, з наукових установ Національної академії наук України, а також споріднених вищих навчальних закладів зарубіжних країн. Університет спочатку підтримував таке починання, а певні труднощі в роботі семінару виникли з початком нового століття, коли в незалежній Україні «візувалися» елементи т. зв. «кримінальної окупації» (вчорашні кадебчуки, різні «воры в законе» та ін.). За словами президента НАНУ Б. Патона, в цей час фінансування науки в Україні скотилося до рівня пустелі Сахара. «Філологічний семінар» витримав ці випробування, перейшов фактично на самоокупність і продовжував функціонувати як достатньо помітна в гуманітарній сфері України інтелектуальна структура.

Форми роботи семінару підпорядковувалися (почасті) формам навчальної у вищих навчальних закладах. Отже, завдання його подвійне – і наукове, і освітнє.

Протягом 1995–1997 рр. відбулося чотири засідання семінару. На одному з них обговорено проблему, пов'язану з науковими методологіями двох видатних літературознавців, імена яких у радянській науці або замовчувались, або згадувались тільки з від'ємним знаком – С. Єфремова, Д. Чижевського. Практичним приводом для обговорення цієї проблеми був вихід їхніх відомих праць («Історія українського письменства», «Історія української літератури»), які підготовлені М. Наєнком до перевидання. Інформація про цей семінар вміщена в «Літературній Україні» 16 травня 1996 р. («Сергій Єфремов і Дмитро Чижевський: дві літературні методології – одна мета»).

Наступне засідання семінару було присвячене сучасному літературознавству як науковій та освітній проблемі. Горизонти доповідей провідних учених стосувалися національної специфіки наукового мислення, рецептивного прочитання літературних явищ, світового постколоніального літературознавства, питань сучасної орієнталістики тощо. Про роботу цього семінару відгукнулося кілька газет – «Літературна Україна», «Вечірній Київ», «Освіта». Остання 10 липня 1996 р. вмістила також вступну доповідь М. Наєнка на другому семінарі «Без шифру в ВАКівській номенклатурі, або Літературознавство як наукова і освітня проблема».

Змістовним було третє засідання семінару, на якому обговорювалася проблема інтерпретації художнього тексту. У доповідях і в дискусії йшлося про науковість і ненауковість літературознавчого аналізу текстів, феномени герменевтики, віршознавства та фемінізму в літературознавстві, а також про співвідношення інтерпретації та аналізу як принципів понять теорії літератури. Ширше повідомлення про цей семінар умістила «Літературна Україна», а також газета «Освіта» (05.02.1997).

На четвертому засіданні обговорено не дуже «модну» нині, але, як виявилось, актуальну тему «Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність». Доповіді та виступи в дискусії на семінарі з цього питання були видані в першому випуску «Філологічних семінарів».

За останні десять років тематика семінару значно поширилася, охоплюючи найсучасніші проблеми українського та світового літературознавства: «Типи художньої творчості в епоху постмодернізму: реальність чи віртуальність?» (2002); «Література як стиль і спогад (Присвячується Д.І. Чижевському)» (2003); «Літературознавчі методології: практика і теорія (Присвячується науковому керівнику семінару М.К. Наєнку)» (2004); «Художня форма (Присвячується 100-літтю семінару та його засновнику В.М. Перетцу)» (2005); «Національні моделі порівняльного літературознавства (Присвячено А.Ю. Кримському у зв'язку з його 135-річчям)» (2006); «Понятійний апарат сучасного літературознавства: "своє" й "чуже"» (2007); «Теорія літератури у вищій школі (Присвячується науковому керівнику семінару М.К. Наєнку)» (2008); «Літературна критика і критерії художності» (2009); «Що таке історія літератури?» (2010); «Література і паралітература: де межа?» (2011); «Художні стилі, течії, напрями: історико-теоретичний аспект» (2012).

14 грудня 2012 р. в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбувся 16-й філологічний семінар, присвячений проблемам національного і світового літературознавства. Пленарне засідання відкрила доповідь наукового керівника семінару проф. М. Наєнка «Парадигма сучасної літератури та літературознавства: світовий контекст». Вчений окреслив історичну ретроспекцію розвитку укра-

Виступ на пленарному засіданні проф. М.К. Наєнка

їнської літератури та літературознавства, розглянув факти інтеграції української літератури та наукової думки про неї в зарубіжному літературному просторі.

На пленарному засіданні були репрезентовані доповіді проф. Я. Поліщука (Київ), який висвітлив сутність літературної антропології як нового способу інтерпретації художнього тексту, що ґрунтується на визнанні суб'єктивного гуманістичного елемента; доктора філологічних наук Е. Шестакової (Донецьк), чий виступ було присвячено дослідженню літературознавчого змісту поняття «соціальності», обґрунтуванню актуальності літературознавчого осмислення сутності та функцій соціальності у матерії літературного твору та в процесі словесно-культурного розвитку; проф. М. Гнатюка (Львів), який представив теорію рецепції художнього твору Івана Франка у контексті питань сучасної рецептивної методології; проф. А. Ткаченка (Київ), який торкнувся проблем художнього перекладу як одного з видів інтертекстуальності на матеріалі прикладів з перекладацької практики І. Драча; проф. В. Соболю (Варшава), яка дослідила палеографічні особливості рукопису щоденника Пилипа Орлика та проаналізувала роль у ньому латинських висловів; проф. Н. Бернадської (Київ), яка запропонувала огляд низки

сучасних підручників і навчальних посібників зі вступу до літературознавства та дала оцінку їх відповідності програмі, змісту дисципліни, концептуальним засадам літературознавства.

Стенодові доповіді для пленарного засідання семінару були надані проф. О. Ніколенко (Полтава) «Зарубіжне літературознавство і шкільна освіта»; проф. В. Просаловою (Донецьк) «Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу»; проф. В. Нарівською (Дніпропетровськ) «Вузлові проблеми сучасної компаративістики»; проф. Л. Скупейком (Київ) «Творчість Лесі Українки: вимір національний і світовий»; проф. Г. Клочеком (Кіровоград) «"Шкільне" літературознавство: погляд на перспективу»; проф. П. Іванишином (Дрогобич) «Теорія інтертекстуальності: спроба розрізнення».

На секційних засіданнях було представлено доповіді українських та зарубіжних науковців, в яких осмислено проблеми сучасної компаративістики, фольклористики, методології психоаналізу, міфопоетики, міждисциплінарних методологій дослідження тощо.

Свою доповідь на пленарному засіданні представляє проф. М. Гнатюк (Львів)

Доповідь на пленарному засіданні доктора філол. наук Е. Шестакової (Донецьк)

І. Заярна (Київ) у своїй доповіді розглянула типологічні риси наративних дискурсів у текстах киргизької та української прози та визначила типологічні паралелі у гомодієгетичному типі нарації. У доповіді В. Левицького (Київ) було визначено образні та міфопоетологічні домінанти в урбаністичних мотивах творів Т. Шевченка, обґрунтовано зв'язки між побудовою міського тексту та сприйняттям Києва у творчості Т. Шевченка. А. Степанова (Дніпропетровськ) у своїй доповіді розглянула проблему взаємодії та взаємовпливу філософських поглядів О. Шпенглера та літератури модернізму. Дослідниця зосередила увагу на особливостях інтуїтивного осмислення феномену фаустівської культури літературою доби модерну. Доповідь О. Кудряшової (Київ) ґрунтувалася на компаративному аналізі поетичного осягнення елементів урбанізму першими українськими поетами-символістами та Шарлем Бодлером. Дослідниця виокремила елементи «бодлерівського урбанізму» та розглянула особливості їх втілення, осмислення, трансформації у творах українських символістів. Доповідь Р. Козлова (Кривий Ріг) було присвячено дослідженню еволюції світогляду І. Франка. Науковець наголосив на необхідності розмежування позитивістського та антипозитивістського періодів у творчій біографії І. Франка, визначив роль позитивізму в становленні творчого методу письменника. Т. Вірченко (Кривий Ріг) у своїй доповіді наголосила на необхідності формування літературного канону сучасних письменників, зокрема драматургів, та визначила естетичну потужність, художність, оригінальність, самодостатність, стильову вищість як естетичні критерії, що утворюють канон. Н. Городнюк (Дніпропетровськ) ознайомила колег із засадами неоромантичного дискурсу речовізму. Вдаючись до компаративного аналізу, дослідниця зіставила витoki мотиву істинної та оманливої речі у романах Ю. Яновського та О. Гріна. О. Пухонська (Київ) доповіла про специфіку інтертекстуальної теорії, визначивши як її об'єкт сучасну поезію. Л. Анісімова (Київ) представила огляд міждисциплінарних термінологічних запозичень у літературознавстві, дослідивши їх історію та особливості вживання представниками американської теорії читацького відгуку в контексті загальної тенденції до міждисциплінарності у світовій науці і культурі. М. Бурдастих (Дніпропетровськ) у своїй доповіді на матеріалі творчості Г. Пагутяк визначила художні особливості національної версії «літератури про вампірів» у контексті фольклорної та літературної традиції. Ю. Горостоватова (Одеса) присвятила свою доповідь дослідженню хронотопу зустрічі як важливого елемента художньої структури детективних романів В. Винниченка.

Доповідь проф. Н. Бернадської (Київ) на пленарному засіданні

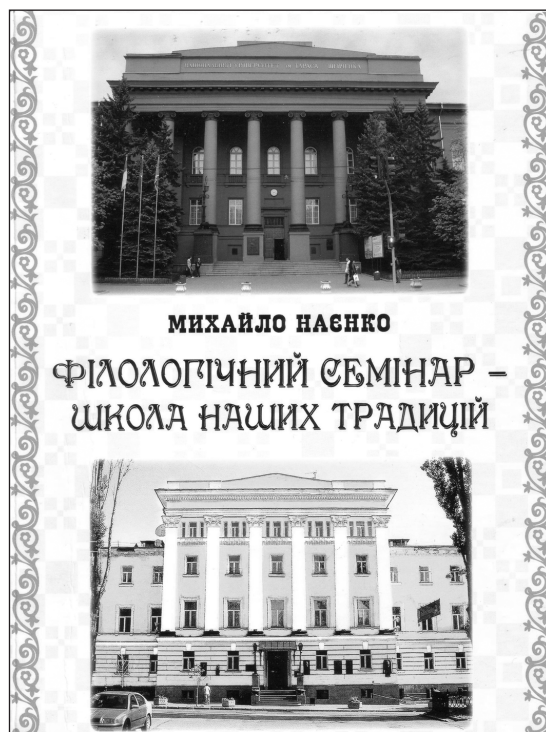
Доповідь Є. Іванчукової (Дніпропетровськ) містила аналіз повісті А. Кащенка «Зруйноване гніздо» у контексті традиції вальтерскоттівського пригодницького роману. Дослідниця зосередилася на виявленні типологічної співвіднесеності англо-українського концепту «пригода». М. Бабенко (Київ) у своїй доповіді зосередилася на проблемах та перспективах теоретичних концепцій філософської лірики, зосередивши увагу аудиторії на нагальній потребі оновлення методів дослідження та окресливши коло невирішених питань. Теоретичних питань літературознавства торкнувся у своїй доповіді С. Холявка (Київ), дослідивши співвіднесеність мімезису та меж герменевтичної інтерпретації у літературознавстві. Грунтуючись на тотожності категорій мімезису та референційності, науковець наголосив на актуальності герменевтичної методології інтерпретації неміметичних текстів. І. Дорогань (Дніпропетровськ) присвятила свою доповідь дослідженню змісту нового терміна «інтерхудожність», розробленого у сфері літературної компаративістики.

Стенодові доповіді на секційні засідання представили: Л. Кавун (Черкаси) «Художня модель фастівської людини у "Вальдшнепах" Миколи Хвильового»; Д. Айдачич (Белград) «Сербські перспективи українського літературознавства»; Л. Рева (Ізмаїл) «Контексти неореалізму у літературознавстві і філософії»; В. Зарва (Бердянськ) «Мала проза В. Короленка: онтологічні та аксіологічні виміри»; А. Печарський (Львів) «Сучасний психоаналіз і українська література: аспекти взаємодії»; О. Яровий (Київ) «Соцреалізм як тема і проблема»; Н. Зінченко (Полтава) «Фольклорні й літературні джерела ідіостилу О. Стожаренка»; Л. Богуславська (Дніпропетровськ) «Взаємодія народницького та модерністського дискурсу у творчості М. Коцюбинського»; Г. Крук (Львів) «Проблема вертикального структурування в українській літературі ХХІ ст.»; Ю. Коруняк (Кам'янець-Подільський) «Літературно-критична Шевченкіана Михайлини Коцюбинської»; Ю. Ларікова (Горлівка) «Проблема авторського міфу в романах І. Білика "Меч Арея" та "Похорон богів"»; О. Колінько (Бердянськ) «Художня парадигма модерністської новели: сучасна інтерпретація»; О. Башкірова (Київ) «Літературна гра у просторі Інтернет-спільнот: інтертекст, альяція, авторська маска»; С. Жигун (Київ) «Постколоніальне прочитання прозаїків "Ланки"»; Д. Кузьменко (Київ) «Літературна реконструкція Дж.Р.Р. Толкіна: прийом чи авторський художній метод?»; О. Кирильчук (Рівне) «Читацький фактор у методологічній системі постколоніальних студій (на матеріалі дилогії М. Старицького "Мазепа")»; Т. Вин-

ник (Київ) «Проблема ліричного сюжету в літературознавстві»; М. Єщенко (Київ) «Історичне тло як складник поетики абсурду в новелі Ю. Винничука "Святе сімейство"»; І. Поліщук (Київ) «"Доктор" Євгена Гребінки як предтеча психологічного роману в українській літературі»; О. Рарицький (Кам'янець-Подільський) «Дискурс шістдесятництва у мемуаристиці Г. Костюка»; В. Подрига (Полтава) «Універсальні етнопросторові образи як константи художньої картини світу новел Григора Тютюнника»; Г. Радько (Полтава) «Архетипи й екзистенціали в "Казці про калинову сопілку" О. Забужко»; Н. Ткачик (Івано-Франківськ) «Топос залізниці в сучасному українському літературному процесі»; Т. Чепурняк (Кам'янець-Подільський) «Поезія в прозі письменників Нью-Йоркської групи: змістові й поетикальні виміри»; Н. Глушковецька (Кам'янець-Подільський) «Творчість шістдесятників крізь призму літературної критики В. Стуса (на матеріалі епістолярію)»; І. Томбулатова (Одеса) «Індивідуальний стиль письменника: чинники та носії»; Г. Білик (Полтава) «"Неокласики" в українській та російській літературі початку ХХ століття: компаративний аспект»; Е. Циховська (Київ) «Комуніканти в текстах паризької трилогії Генрі Міллера»; В. Саєнко (Одеса) «Ліна Костенко та О. Блок: духовні перегуки та контрверсії»; О. Бігун (Київ) «Концепція "Київ-Єрусалим" у творах Т. Шевченка»; Г. Табакова (Бердянськ) «"Римські діяння" в Україні (шляхи проникнення, переклади, адаптація)»; М. Крупка (Рівне) «Просторові координати сучасного жіночого письма (Є. Кононенко та Л. Петрушевська)».

Високий рівень організації наукового заходу та наукової підготовки учасників семінару ще раз підтвердили, що традиції Філологічних семінарів у Київському національному університеті імені Т. Шевченка зміцнюються і мають потужний потенціал для подальшого розвитку.

На завершення роботи 16-го семінару було презентовано книжку М. Наєнка «Філологічний семінар – школа наших традицій».

Вона присвячена роботі попередніх 15 семінарів; деякі матеріали з неї використано в цій публікації.

Г.А. Степанова (Дніпропетровськ)